

Christian Matras 85 ár

Granskari og skald

Tann 7. des. fyllir skaldið og vísindamaðurin Christian Matras 85 ár. Mong eru tey, sum vilja minnst hann henda dagin og senda honum heilsanir og góð ynski.

I

Fyri ikki nógvum árum síðan gav Chr. Matras tvey søvn út við týddum yrkingum. Tær vóru úr nógvum londum líka úr Japan til Írlands, úr Rumenia og Tjekkoslavakia til Italia og Póllands. Samstundis hevur hann leitað longri og longri inn í sitt egna móðurmál og hevur skrivað føroyskan skaldskap, sum ikki smæðist burtur imillum tað besta, ið skrivað er. Hetta visir, hvussu vítt hann fevnir, hesin føroyski yrkjarin og granskarin, sum gjøgnum eitt langt liv hevur verið tann fremsti talsmaðurin fyri heimland sitt. Christian hevur djúpar røtur í heimligari grund, men hann hevur altíð litið úteftir. Tað ber til at venda einum orði við, sum varð sagt um eitt norskt skald, sum báði var jaðarsbúgvi og europeari, og siga at Christian Matras er báði føroyingur og europeari.

Í øllum sínum verki hevur hann verið við til at gera heimlandið størri. Altíð bar hann heimbygdina í huganum, sjálvt í tíðum, tá ið summir hildu slikar tankar vera provinsliar ella chauvinistiskar. Tað vóru eisini tey, sum ikki vistu ella vildu vita av, at langt har úti í havinum búði eitt serligt norðurlandskt fólk. Eisini tað norska Stóringið gloymdi tað. Ofta bar tað seg at, sum tað helt, at Føroyar vóru ein danskur landspartur, men lótingið er eldri enn báði Fólkatung og Stóring og kann sessast teimum við líð og javnmeta seg við hvat lóggávutung tað skal vera.

Christian er føddur á Viðareiði, har sum tað endaleysa havið og høgur himmal eru næstu grannar. Her búðu útróðrarmenn og bøndur, sum í sínum dagliga yrki altíð høvdu deyðan við líð, men ongastaðni kennir tú sterkari enn her ta stóru kvírruna. Viðareiði er ein friðarblettur á jørð, sum Christian ofta hevur yrkt um. Tað er nóg mikið at nevna tvær av yrkingum hansara, »Neytakonur« og »Dimmið«, yrkingar sum høvdu verið tiknar upp í anthologiir um alla verðina, um tær vóru yrktar á einum máli, ið rakk longri enn til »dine lebers aande«, sum Henrik Wergeland tók til. Tað var heimbygdin, sum gjørdi Christian til skald. Har fekk hann ein kunnleika um lívið og um deyðan og um allar teir umráðandi lutir í tilveruni, sum hann síðan tók við sær sum víðføri, tá ið hann fór út í verðina og sá heimbygdina í endurglæmuni. Samstundis fann hann djúpari og djúpari inn í móðurmál sitt og líkasam noyðdi fram úr tí innastu loyndómum. Í skaldskapi hansara varð føroyskt mál skapað av nýggjum. Men tú man eisini hoyra tey gomlu kvæðini alda aftanfyri og sær tær stórbæru myndirnar og hoyrir tónan av miðöld, tí eingin føroyingur fær slitið seg leysan frá teimum. Kvæðini liva og eru tann grundvøllur, sum føroysk siðmenning byggir á,

ja, sum er bandið millum gamalt og nýtt. Tað var í kvæðunum, at tað forna málið varð hildið uppi. Men nútíðarskaldini skuldu víðari. Og her er serliga at nevna Christian Matras og Janus Djurhuus. Teir nýskapaðu føroyskan skaldskap á fornari grund og lótu tankar úr okkara tíð í tað gamla málið sum eingin undan teimum. Teir finnu orð fyri almenniskjaligum tonkum, sum bóru boð til øll. Vit fáa eina sovrðna sterka kenslu av samanhangi og endurnýggjan, tá ið føroyingar danska og kvæða tey gomlu kvæðini, ella rættari — líva við í teimum, og so beint aftaná syngja Janus ella Christian. Her er eingin mannarnur. Tú hoyrir, at føroysk mentan er ein og óbrotin og ikki stívnad í formum.

Tá ið Christian vaks upp, vóru eingir hægri skúlar í Føroyum. Tey ið vildu nema sær lærdóm, máttu til Danmarkar. Hagar var langt. Ein føroyskur ungdomur skuldi igjøgnum eina heila umskapan, áðrenn hann var komin so langt, at hann stóð við brævinum í hondini upp á, at hann var bókliga útlærdur. Christian varð sendur á kostskúla í Sorø. 14-15 ára gamal var hann bara. Sorø var ein staður við mongum gomlum minnum men honum søgdu tey einki. Honum longdist bara heimaftur, og hann stundaði eftir at sleppa burtur úr sjabbnum, sum ikki hevði tað sum æt at gera við hansara egnu mentan og siðmenning. Tann ungi drongurin var ein fremmandur í verðini. Hann fekk bara staðfest og innprentað, at hann var føroyingur og kundi ikki skapa seg um til okkurt annað og ganga í fremmandum klæðum. Ikki var hann tann fyrsti, og ei heldur var hann tann síðsti føroyingurin, sum lærði seg sjálfvan at kenna undir fremmandum himli og á óheimligari jørð. Hann bleiv føroyingur á ein nýggjan og inniligari hátt.

Tað gongur ein søga um tann unga studentaskúladreingin, sum skuldi skriva stíl. Stílin æt:

»En Aa i mit Moderland«. Ætlanin var, at teir skuldu skriva um Gudenå í Jútlandi. Christian tók soleiðis til orða: »I mit Moderland hvor min Moder aldrig har været.« Tað sigst, at tað var um reppið, at hesin ungu viðareiðsdrongurin varð rendur úr skúlanum. Hann visti ikki ta rættu virðingina, hvørki fyri »moderland« ella »fædreland«, tó at hann ikki segði annað enn sum sannheit var. Er søgan sonn, er tað í lagi, og er hon tað ikki, so er tað eisini í lagi, tí hon kundi verið tað.

Christian las síðan á universitetinum í Keypmannahavn, sum einaferð í tíðini eisini hevði verið universitetið hjá norðmonnum og islingum. Her tók hann magistaraprógvið (i 1928) og gjørdist doktari (i 1933). Síðan fór hann heim til Føroyar. Hann ritstýrði VARÐANUM, hesum fjóltáttaða mentanartíðarritinum. Í tí prentaði hann fleiri týðingar úr øðrum málum, og royndi og leitaði eftir, hvussu langt hansara føroyska móðurmál kundi bera. Og her úntuntu Christian og tey, hann arbeiddi saman við, stórt verk við at menna og mýkja málið. Hann fór aftur til Danmarkar og gjørdist lektari í føroyskum máli og mentan á universitetinum í Keypmannahavn og soleiðis fyrsti universitetslærarin í føroyskum. Fyrst varð hann settur sum lektari (1936), seinni varð hann docentur (1942) og til seinast professari (1952). Nú fekk hann høvi at halda fram við tí gerningi, sum slóðbróttarar høvdu gjørt undan honum, alt síðan føroyingar gjørdust tilvitandi um seg sjálvar. Vit kunnu nevna menn sum Svabo, Schroter, Hammershaimb og dr. Jakobsen, sum doyði frá livsverki sínum, áðrenn tað var fullført. Hann sum leitaði fram leivdirnar av tí norrøna málinum í Hetlandi og savnaði tilfar til orðabækur, ið fyrst vóruð givnar út eftir deyðadag hansara. Her kann verða skoytt uppi, at Torleiv Hannaas professari í Bergen søkti Stóringið um at fáa dr. Jakobsen settan sum profess-